

Макаренко О. М., Постова О. В.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ТА КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ

Статтю присвячено дослідженню формування комп'ютерної залежності підлітків. Результати експерименту дали змогу визначити практичні рекомендації щодо соціалізації учнів (11–15 років), які мають таку залежність.

Актуальність дослідження можна довести, лише прослідкувавши темпи комп'ютеризації в усьому світі. Комп'ютери є майже в кожній точці планети. Звичайно, спочатку комп'ютери розроблялися виключно для робочих цілей [1], але з часом, завдяки Інтернету та комп'ютерним іграм, вони перетворилися на потужний ресурс проведення за ними вільного часу. Офіційною датою створення мережі Інтернет вважається 17 квітня 1991 р. Тобто нещодавно Інтернету виповнилося 15 років. Ця дата свідчить про те, наскільки короткотривалим за своїми часовими рамками є явище, яке викликало залежність у мільйонів осіб. У 1995 році в Сполучених Штатах Америки було офіційно визнано існування такого явища, як комп'ютерна залежність [2]. Комп'ютер на сьогоднішній день є прикладом речі, без якої не обійтись, навіть за великого бажання, тим більше, коли комп'ютер перетворюється на предмет залежності, спокуси ним скористатися майже неможливо протистояти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання надмірної захопленості комп'ютером стало актуальним не лише за кордоном, а й у нашій країні. Сьогодні в Україні було проведено два дослідження, присвячені цій проблемі: в рамках Дніпропетровського медичного університету та опитування учнів, здійснене Харківською психологічною службою у м. Харкові [3, 4]. Але обидва дослідження були спрямовані швидше на діагностику комп'ютерної залежності у школярів, ніж на особливості його впливу на розвиток та становлення особистості підлітка. Деякими дослідниками були зроблені висновки про те, що комп'ютер порушує нормальний процес розвитку дитини підліткового віку, але такі припущення не мали практичного підкріплення, в результаті чого постала необхідність проведення прикладного дослідження стосовно даної тематики. Отже, у контексті запропонованого дослідження мова йде не лише про комп'ютерну залежність як таку, а про те, яким чином вона

розвивається в підлітковому віці та які існують ризики порушення процесу становлення особистості підлітка за умови надмірного захоплення комп'ютером.

Об'єктом нашого дослідження є комп'ютерна залежність сучасної людини.

Предметом наукової розвідки виступив процес формування комп'ютерної залежності підлітків та його вплив на соціалізацію особистості.

Завданнями дослідження є такі:

- виявити рівень захопленості підлітків комп'ютерними іграми;
- інтегрувати процес проведення дослідження в середовище підлітків для отримання об'єктивних результатів;
- розробити практичні рекомендації стосовно того, як має здійснюватися соціалізація підлітків з комп'ютерною залежністю.

Виклад основного матеріалу

Підлітковий вік - один із найбільш вразливих періодів життя людини, але він є цікавим тому, що людина в підлітковому віці починає значно більше часу проводити в середовищі однолітків, ніж це було раніше. У цей час роль сім'ї як соціалізуючого чинника втрачає своє колишнє значення та відступає на другий план [5]. Підліток набуває досвіду соціальної поведінки, засвоює норми та цінності суспільства, вчиться виконувати суспільні ролі [2]. На нього покладаються значно більші обов'язки, ніж це було раніше. Тобто починається етап соціалізації особистості, який відбувається в середовищі «чужих», а не «своїх», де підліток може зазнавати зовсім іншого до себе ставлення, ніж це було раніше.

У віці 11-15 років дуже важливо вберегти дитину від негативного впливу навколишнього середовища. Коли дитина перебуває вдома біля сім'ї або під наглядом учителів у школі, шанси зазнати негативного впливу суттєво зменшуються. Але це твердження не стосується комп'ютера.

Здавалося б, комп'ютер навпаки розвиває мислення дитини, її певні інтереси, але з часом цілком очевидно проявились і негативні тенденції, що містять у собі захоплення комп'ютером. Нерідко це захоплення переростає в залежність. А таке може стати підґрунтям формування девіантної поведінки, що в свою чергу порушує природний процес позитивної соціалізації підлітка.

Сьогодні в Україні роль комп'ютера в процесі соціалізації підлітка вивчається мало, а особливо у тому випадку, коли захоплення переросло в залежність. Даний вид залежності розглядається поряд з іншими видами залежностей, і до корекції поведінки для усунення цього явища застосовуються такі ж підходи, як, наприклад, до нарко- чи алкозалежних. Тобто до особи, що має комп'ютерну залежність, традиційно застосовують методи реабілітації. Цей метод впливу може бути прийнятним у випадку, коли мова йде про дорослу особу, але в підлітковому віці особистість, що формується, не може бути ізольована для проходження реабілітації. Варто також зазначити, що реабілітація може проходити в амбулаторних умовах, але питання про її ефективність залишається відкритим. Отже, наше дослідження було спрямоване на конкретну вікову категорію (тобто підліткову) та її особливості. Вирішення проблеми комп'ютерної залежності не

є готовим, щоб ним можна було скористатись, воно потребує окремого розгляду й вивчення, а особливо в контексті певної цільової аудиторії.

Результати експериментального дослідження

У процесі дослідження було проведено анкетування учнів та учениць загальноосвітніх шкіл (297 осіб), а також проведено низку інтерв'ю з психологами-педагогами, які працюють у цих школах. Частина школярів (135 осіб) була опитана нами, а інша частина – шкільними психологами. Опитування було спрямоване не лише на виявлення рівня залежності школярів від комп'ютера, але й впливу комп'ютера на поведінку підлітків. Респондентам надавалося право самостійно перелічити кількість та характер змін, що відбулися внаслідок роботи за комп'ютером, з метою отримання якомога достовірнішої інформації та уникнення можливої універсифікації відповідей.

Після того як були проаналізовані результати дослідження, виявилось, що переважна більшість респондентів зазначила, що негативних змін внаслідок роботи за комп'ютером не відбулось, незважаючи на досить високі показники захопленості комп'ютером (рис. 1–4). Позиція 1 – «Взагалі не граю»; 2 – «Рідко граю»; 3 – «Дуже рідко граю»; 4 – «Часто граю»; 5 – «Дуже часто граю».

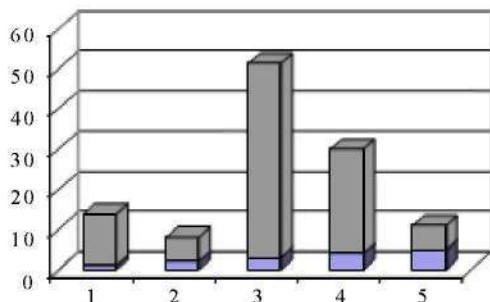

Рис. 1. Частота гри за комп'ютером (7 клас)
52 % – грають у on-line ігри; 62 % – відзначають наявність негативних змін внаслідок користування комп'ютером

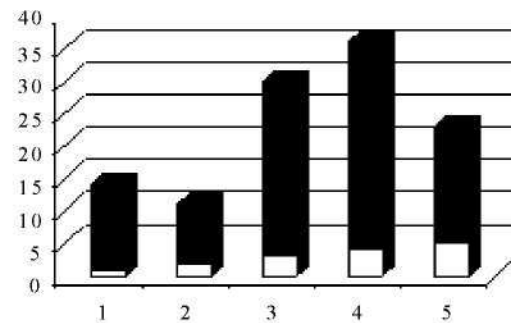

Рис. 2. Частота гри за комп'ютером (8 клас)
27 % – грають у on-line ігри; 20 % – відзначають наявність негативних змін внаслідок користування комп'ютером

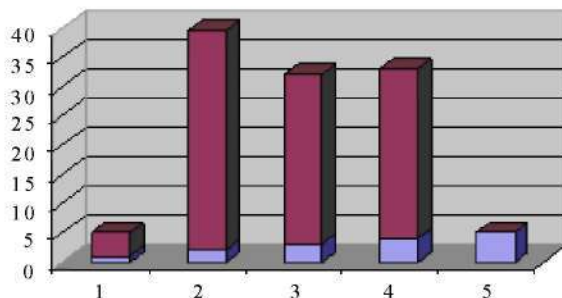

Рис. 3. Частота гри за комп'ютером (9 клас)
55 % – грають у on-line ігри; 20 % – відзначають наявність негативних змін внаслідок користування комп'ютером

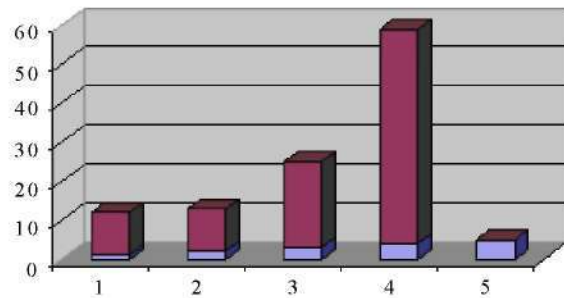

Рис. 4. Частота гри за комп'ютером (10 клас)
25 % – грають у on-line ігри; 30 % – відзначають наявність негативних змін внаслідок користування комп'ютером

Отже, у зв'язку з цим виникає потреба для подальших досліджень причини деякої парадоксальності отриманих результатів. Але можна висунути *припущення*, що підлітки або приховують, або не усвідомлюють реальний вплив комп'ютера на власну поведінку та емоційно-психологічний стан, або через погану поінформованість не розуміють причину виникнення тих чи інших психосоматичних порушень.

Під час опитування шкільними психологами більша частина учнів-респондентів виявила стурбованість проблемою надмірного захоплення школярами комп'ютерними іграми, що негативно впливає не лише на успішність тих, хто вчиться, а й вносить певний дисбаланс у психологічний стан підлітка.

Що стосується питання соціалізації підлітків, що мають комп'ютерну залежність або схильні до такого виду залежності, то для підкріплення твердження науковців про домінуючу роль думок та поведінки однолітків для підлітка респондентам були поставлені запитання про значення друзів у їхньому житті: 70 % респондентів зазначили що роль друзів «Велика» та «Дуже велика»; 20 % опитуваних зазначили, що така роль є посередньою, і жоден із респондентів не зазначив, що друзі для них значать дуже мало.

Нами розроблено низку практичних рекомендацій з питань особливостей соціалізації підлітків, захоплених комп'ютером, які подаються та обґрунтовуються нижче.

1. *Особу, залежну від комп'ютера, не можна ізолювати від суспільства.* Тут поняття реабілітації і соціалізації взаємно переплітаються. Підліток має навчитися протистояти спокусі проводити час за комп'ютером у соціальному оточенні та за допомогою соціального оточення, а не лише за втручання окремих фахівців. Це твердження пояснює інший принцип соціалізації підлітків, що мають комп'ютерну залежність. Процес спілкування підлітка з комп'ютером має відбуватись без відриву від навчального процесу та під керівництвом, наглядом з боку дорослих.

2. *Робота із залежними підлітками має відбуватися безпосередньо в школі, де навчаються учні, а не в реабілітаційній установі.* Тут мова йде саме про соціалізацію, а не ресоціалізацію, тому що перше поняття доцільно вживати, коли йдеться про кардинальну зміну обставин. Застосовувати до залежних підлітків лікування в окремій реабілітаційній установі не бажано,

тому що це може призвести до травмування ще несформованої дитячої психіки. Перебування учня в закритому приміщенні, навіть протягом короткого терміну, веде до стигматизації з боку однолітків.

3. *Соціалізація підлітків, що мають комп'ютерну залежність, має проходити за постійної участі та підтримки однолітків, що такої залежності не мають.* Звичайно, важливою є підтримка педагогів, психологів, інших фахівців, але їхня роль більше полягає у спрямуванні учнів в правильному напрямку, кураторстві під час проведення масових заходів (виїздів на природу, можливо, організації тренінгів). Діти в підлітковому віці дуже сильно впливають на формування думок одне одного. Лише друзі можуть «відтягнути» підлітка від монітора комп'ютера, запропонувавши вийти на прогулянку чи, наприклад, пограти у футбол, де також відчувається азарт гри, навіть якщо це доведеться робити шляхом довгих вмовлянь. Дана рекомендація спирається на результати дослідження, в ході якого було виявлено, що час, проведений у колі однолітків, часто переважає час, проведений удома.

На базі розроблених рекомендацій можемо припускати можливість створення окремої програми соціалізації підлітків з комп'ютерною залежністю. Тобто будуть враховані особливості даного виду залежності, а також особливості та потреби цільової аудиторії (самих підлітків). Уданому випадку нам важко вести мову про розробку конкретної програми, через відсутність попередніх досліджень у цій галузі. Перед розробкою самої програми були досліджені й описані особливості соціалізації підлітків, що мають комп'ютерну залежність, результатом яких послужило формування базових принципів соціалізації підлітків.

Висновки

Зрано говорити про наявність системної діагностики комп'ютерної залежності у підлітків, але можемо стверджувати про актуальність цієї проблеми у сучасних українських школярів.

Психофізіологічні потреби школярів та особливості соціального середовища, в якому вони перебувають основну частину свого часу, унеможливають ізоляцію підлітка від цього середовища та здійснення реабілітації в окремій стаціонарній установі (центрі).

1. Orzack M. Computer addiction: What is it? // Psychiatric Times, 1998.— No 15 (8).— P. 2–3.

2. Electronic Opium: Computer Addiction in the Internet

Age // <http://cse.stanford.edu/classes/cs201/projects-95-96/computer-addiction/index.html/>

3. Юр'єва Л. М., Ботьот Т. Ю., Скринінгова діагностика

- комп'ютерної залежності // Архів психіатрії.– № 3 (42).– 2005.– С. 12–15.
4. Чарушикова В. М., Гарагуля М. В. Комп'ютерна залежність. Вигадка чи реальна загроза // Психологічна служба Харківщини. Соціологічне дослідження. № 2.– 2006.– С. 25–33.
5. Панагушина О. Є. Соціально-педагогічна робота з учнями підліткового віку.– К., 2006.– 46 с.

O. Makarenko, O. Postova

TEENAGERS' SOCIALISATION AND COMPUTER ADDICTION

The article is devoted to the research of formation teenagers' computer addiction. The results of experiment allowed determining practical recommendations for pupils' socialization that have computer addiction (11–15 years old).